

УДК 373.5.015.311:003-028.31(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.25>

Наталія П'ЯСТ

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та гуманітарних наук,

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

natalitulchin@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4547-9240

Ольга КУШ

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та гуманітарних наук,

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

e-kushch@ukr.net

ORCID: 0009-0009-0526-3014

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПРОВІДНИХ НАВИЧОК СУЧАСНОГО Й МАЙБУТНЬОГО

Анотація. В умовах модернізації української школи актуальним завданням постає розвиток читачької грамотності здобувачів закладів загальної середньої освіти, тому що майбутній фахівець має вміти здобувати знання й навчатися впродовж життя, вільно застосовувати новітні технології, працювати в команді, оперативно знаходити необхідну інформацію та використовувати її для розв'язання нагальних проблем.

Метою статті є дослідження процесу формування й розвитку читачької грамотності здобувачів закладів загальної середньої освіти у контексті провідних навичок сучасного й майбутнього. Читачьку грамотність розглянуто як багатовимірну компетенцію, що складається не лише зі спроможності до декодування тексту, але й уміння критично аналізувати, інтерпретувати й оцінювати інформацію.

Методологія. Використано різні методи дослідження: теоретичні (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення положень наукової літератури); критичне засвоєння досвіду української і зарубіжної методики (допомагає педагогу узагальнювати методичний досвід минулого й сучасного, проводити власні творчі пошуки); метод цілеспрямованого спостереження; метод педагогічного експерименту (застосовується для перевірки старих методичних рекомендацій та створення нових, розробки наукових критеріїв, аналізу науково-педагогічних і методичних явищ); метод наукового передбачення (гіпотези).

Наукова новизна. Особливу увагу приділено зв'язку читачької грамотності з іншими провідними навичками сучасного й майбутнього, такими як: критичне мислення, креативність, комунікація та співпраця.

Висновки. На основі розглянутих результатів міжнародного дослідження PISA з цієї теми, а також проаналізованих ефективних методів і технологій формування й розвитку читачької грамотності запропоновано практичні рекомендації для оптимізації цього процесу.

Ключові слова: читачька грамотність, стратегії читання, методи й прийоми розвитку усвідомленого читання, критичне мислення, креативне мислення, провідні навички сучасного й майбутнього, аналіз, медіаграмотність, комунікація, співпраця.

Nataliia PIAST

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philology and Humanities,

Public Higher Educational Establishment "Vinnytsia Academy of Continuing Education"

natalitulchin@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4547-9240

Olga KUSHCH

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Humanities,
Public Higher Educational Establishment "Vinnytsia Academy of Continuing Education"
e-kushch@ukr.net
ORCID: 0009-0009-0526-3014*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF READING LITERACY OF STUDENTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF KEY SKILLS FOR THE PRESENT AND FUTURE

Abstract. *The aim of the article is to explore the process of forming and developing reading literacy among students in general secondary education institutions in the context of key skills for the present and future. Reading literacy is considered as a multidimensional competence that includes not only the ability to decode text but also the ability to critically analyze, interpret, and evaluate information. The scientific novelty lies in the special emphasis on the connection between reading literacy and other key skills for the present and future, such as critical thinking, creativity, communication, and collaboration.*

Methodology. *Various research methods have been used: theoretical (comparison, analysis, synthesis, generalisation of scientific literature); critical assimilation of the experience of Ukrainian and foreign methodology (helps the teacher to generalise the methodological experience of the past and present, to conduct their own creative searches); method of purposeful observation; method of pedagogical experiment (used to check old methodological recommendations and create new ones, develop scientific criteria, analyse scientific, pedagogical and methodological phenomena); method of scientific foresight (hypothesis).*

Scientific novelty. *Particular attention is paid to the relationship between reading literacy and other leading skills of the present and future, such as critical thinking, creativity, communication and collaboration.*

Conclusions. *Based on the results of the international PISA study on this topic, as well as an analysis of effective methods and technologies for developing reading literacy, practical recommendations are given to optimize this process.*

Key words: *reading literacy, reading strategies, methods and techniques for developing conscious reading, critical thinking, creative thinking, key skills for the present and future, analysis, media literacy, communication, collaboration.*

Постановка проблеми. У світі, що динамічно трансформується під впливом технологічного прогресу та глобалізації, читацька грамотність набуває статусу ключової та навіть фундаментальної компетенції, що визначає здатність особистості до успішної адаптації та самореалізації. Вона вже не обмежується здатністю до декодування тексту, а охоплює широкий спектр когнітивних навичок, які дозволяють ефективно орієнтуватися в інформаційному просторі. У контексті провідних навичок сучасного й майбутнього, таких як критичне мислення, креативність, комунікація та співпраця, читацька грамотність виступає як фундамент, на якому люди будують успішну кар'єру та формують активну громадянську позицію. Результати міжнародних досліджень, таких як PISA, висвітлюють нагальну потребу в переосмисленні підходів до розвитку цієї компетенції.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Заявлена тема актуальна й нова, вона постала із сучасних реалій: читацька грамотність як ключова компетенція є вирішальною у формуванні особистості здобувача загальної середньої

освіти, а також успішній адаптації та самореалізації в дорослому житті. Ця проблема є об'єктом вивчення в усьому світі. Енн Манген і Ніколас Карр досліджують вплив цифрових технологій, зокрема цифрового читання, на когнітивні процеси, а також те, як диджиталізація змінює мислення й читання. Колін Гаррісон аналізує сучасні підходи до навчання читання. Вольфганг Ленгард вивчає методику діагностики та розвитку читання в освіті. Девід Пірсон досліджує стратегії розуміння тексту та когнітивні аспекти читання.

Серед вітчизняних учених теж є напрацювання з цієї теми. Таміла Яценко досліджує специфіку формування читацької грамотності учнів. Світлана Ломакович спеціалізується на методиках навчання читання у початковій школі. Юрій Ковбасенко досліджує теорію літератури та розвиток читацької компетенції. Наталія Бібік вивчає проблеми навчальної літератури та методики формування читацьких навичок. Галина Сагач досліджує риторику, культуру мовлення та методи розвитку комунікативних навичок через читання. Оксана Кочерга працює над проблемами читацької культури молоді та

впливом цифрового середовища на формування навички усвідомленого читання. Неллі Бондаренко доводить актуальність проблеми на тлі світової тенденції згасання культури вдумливого читання й незадовільного рівня читацької грамотності. Анна Радченко та Вікторія Каніщева досліджують трансформацію читацьких практик і вподобань, особливості читання під час війни, а також різні навички читання, які формуються під впливом цифровізації.

Порушена проблема багатоаспектна: у багатьох країнах її розв'язанням опікуються на державному рівні, тому що компетентнісне читання має домінантний вплив на щоденну діяльність кожної людини (і дорослих, і дітей), зокрема на інформаційну, пізнавальну, професійну сфери, на всебічний і гармонійний розвиток особистості. З огляду на це Кабінет Міністрів України 3 березня 2023 р. схвалив Стратегію розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердив операційний план її реалізації на 2023–2025 роки. Під читанням у цій Стратегії розуміють практику читання книг у будь-якому форматі. Увага до книжкового контенту зумовлена тим, що за останнє десятиліття показники споживання інформації невинно зростають, а соціальним мережам та іншим онлайн-ресурсам приділяють дедалі більше часу. Тим часом рівень споживання книжкового контенту і, як наслідок, здатність до критичного сприймання інформації, концентрації уваги знижується [6]. Отже, порушена проблема залишається багатоаспектною й недостатньо вивченою у вітчизняних дослідженнях, тому й потребує нового осмислення.

Наукова новизна статті полягає в комплексному дослідженні формування та розвитку читацької грамотності в закладах загальної середньої освіти у контексті провідних навичок сучасного й майбутнього. На відміну від традиційних підходів, що зосереджуються на технічних аспектах читання, у цій роботі розглянуто читацьку грамотність як багатовимірну компетенцію, що включає критичне мислення, креативність, комунікацію та співпрацю. У дослідженні продемонстровано, як розвиток читацької грамотності сприяє їхньому формуванню.

Метою статті є дослідження процесу формування й розвитку читацької грамотності

здобувачів закладів загальної середньої освіти у контексті провідних навичок сучасного й майбутнього. Ми розглянемо читацьку грамотність як багатовимірну компетенцію, що складається не лише зі спроможності до декодування тексту, але й уміння критично аналізувати, інтерпретувати та оцінювати інформацію. Особливу увагу буде приділено зв'язку читацької грамотності з іншими провідними навичками майбутнього, такими як критичне мислення, креативність, комунікація та співпраця. Ми розглянемо результати міжнародних досліджень PISA з цієї теми, проаналізуємо ефективні стратегії, методи та технології розвитку читацької грамотності, а також запропонуємо практичні рекомендації для оптимізації цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Цифрова епоха з її безмежними потоками інформації пропонує особистості нові виклики. Здатність критично оцінювати достовірність джерел, уміння відрізняти факти від фейків та ефективно використовувати інформацію стають життєво необхідними. Важливо також усвідомлювати вплив медіа на наше сприйняття світу. Сьогодні, в умовах війни РФ з Україною, масштабного поширення російської пропаганди в українському інформаційному просторі формування стійкого інтересу до читання української книги стає потужною зброєю проти всебічної російської агресії.

Розвиток читацької грамотності тісно пов'язаний з формуванням критичного мислення. У світі інформаційного перевантаження важливо не просто читати, а розуміти суть, тобто те, що стоїть за словами. Чи є текст об'єктивним? Чи не маніпулює автор думкою читача? Читацька грамотність розвиває аналітичне мислення та формує власний погляд на окреслену проблему. Критичне читання, що передбачає аналіз аргументів, виявлення логічних помилок та оцінку достовірності джерел, є потужним інструментом для розвитку аналітичних здібностей. З огляду на те, що в закладах загальної середньої освіти ми формуємо майбутніх громадян, надважливим є розвиток критичного мислення, яке навчає порівнювати різні погляди, аналізувати джерела (звідки взято інформацію), ставити запитання та шукати відповіді.

Читання – це не лише спосіб отримання інформації, а й джерело натхнення, воно

формує уяву, навчає мислити нестандартно, знаходити й пропонувати оригінальні рішення. Тексти вчать виражати думку чітко й образно, що важливо для будь-якої діяльності, зокрема й творчої. Читання стимулює асоціативне мислення завдяки вмінню бачити нові зв'язки між словами. Діти, які читають багато різножанрових творів, продукують більше оригінальних ідей, тому важливо усвідомлювати, що креативне читання впливає на розвиток творчого мислення, стимулюючи уяву та здатність до генерації нових ідей.

Ефективна комунікація як одна з провідних навичок майбутнього також ґрунтується на читацькій грамотності. Уміння чітко висловлювати свої думки, розуміти контекст і враховувати думки, погляди, переконання співрозмовника є неможливим без розвинених навичок читання та аналізу тексту. Коли ми читаємо авторів, які добре пишуть, ми звикаємо добре і правильно говорити. Це одна з найвагоміших причин, навіщо читати книги. Уміння працювати в команді багато в чому залежить від здатності чути інших і правильно висловлювати свої думки. Читання сприяє розвитку емпатії, розумінню позиції співрозмовника та побудові комунікації. Обговорення книг навчає діяти спільно, будувати нові соціальні зв'язки. Усвідомлене читання наукових текстів і публіцистики формує аргументований виклад думок. Читаючи художні тексти, учні навчаються співпереживати героям.

Набуття звички читання як щоденної практики, а також формування читацької грамотності визначають можливості для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості та загалом більшої задоволеності життям в умовах інформаційного перенасичення, нестабільної політичної чи економічної ситуації у державі. Крім того, читання є одним із ключових чинників розвитку людського потенціалу.

На світовому економічному форумі (СЕФ) у Давосі 2020 року було оприлюднено аналітичний звіт «Про майбутнє роботи», який ґрунтувався на експертних висновках щодо сучасних вимог ринку праці – динаміки зайнятості в різних індустріях, доступу роботодавців до носіїв кваліфікацій і шансів останніх на працевлаштування. У звіті йшлося не про конкретну спеціалізацію чи навички, а про

комбінацію базових елементів людської діяльності, зокрема розв'язання проблем, управління собою, взаємодію з іншими та використання технологій. Серед провідних було виділено три блоки навичок: людиноцентричні, цифрові та бізнес-орієнтовані.

За даними компанії Burning Glasses, яка проаналізувала орієнтовно 56 мільйонів описів вакансій і близько 120 мільйонів резюме, частотність згадувань, а також зарплатню, яку роботодавці пропонували за певний набір навичок, ідеальний претендент на сучасні вакансії: комунікабельний, уміє співпрацювати, критично і креативно мислить, здатен самостійно аналізувати ситуацію (людиноцентричні навички); уміє аналізувати дані, знає бодай одну мову програмування, уміє розробляти комп'ютерні програми, опанував основи кібербезпеки (цифрові навички); спроможний оперувати бізнес-процесами, керувати проектами, знається на цифровому дизайні й комунікації даних (бізнес-орієнтовані навички) [3].

Отже, із наведеного рейтингу найважливіших навичок, необхідних для конкурентоспроможності на сучасному й майбутньому ринку праці, за версією експертів СЕФ, центр ваги компетентностей команди варто зсувати в бік спроможності розв'язувати проблеми. Навичок відповідного типу в оприлюдненому переліку половина: аналітичне мислення та інноваційність (№ 1), розв'язання складних проблем (№ 3), критичне мислення та аналіз (№ 4), креативність, оригінальність та ініціативність (№ 5), логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей (№ 10). По два базові елементи в цьому списку мають сфери управління собою й використання технологій. Це віддзеркалення того, що психологічний ресурс особистості й технології мають бути врівноважені. В управлінні собою на другій позиції перебуває активне навчання та стратегії навчання, а під номером 9 – витривалість, стресостійкість і гнучкість. У команді технологій важливу роль відіграють використання технологій, моніторинг та контроль (№ 7) та створення технологій і програмування (№ 8). Зрештою, взаємодія з іншими представлена такою якістю, як лідерство та соціальний вплив (№ 6) [3].

За прогнозами експертів СЕФ, здатність розв'язувати проблеми найближчим часом лише зросте в ціні. Креативність розширилася

такими категоріями, як оригінальність, ініціативність та інноваційність, остання з яких опинилася на вершечку списку, тому що неможливо отримати результат без уміння виходити за межі, поєднувати між собою найнесподіваніші речі (що і є ознаками творчості).

Усі вищезгадані провідні навички, притаманні найкращим фахівцям сьогодення й майбутнього, допомагає сформувати, розвинути й зреалізувати усвідомлене читання, тому можна говорити, що сучасний ринок праці висуває вимоги до читацької грамотності, яку визначено одним із наскрізних умінь у Європейській Рамці ключових компетентностей для навчання упродовж життя і в Законі України «Про освіту».

У Києві 25 квітня 2023 року відбулась міжнародна конференція «Читання задля демократії», під час якої було обговорено вплив читання на розвиток суспільства, а також можливі шляхи поширення читання як життєвої практики серед українців. Отже, підняті питання суголосні заявленим цілям Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія».

Особливу увагу в нашому дослідженні приділено зв'язку читацької грамотності з іншими навичками майбутнього, такими як комунікація, критичне мислення, креативність, оригінальність, ініціативність, співпраця та інноваційність. Ці навички є взаємопов'язаними та доповнюють одна одну, а розвиток читацької грамотності сприяє їхньому формуванню. Наприклад, критичне читання дозволяє учням розвивати навички аналізу та оцінки інформації, що є необхідним для критичного мислення. Креативне читання стимулює уяву та здатність до генерації нових ідей. Ефективна комунікація передбачає вміння чітко висловлювати свої думки та розуміти інших, що також пов'язано з розвитком читацької грамотності. У цифрову епоху, коли обсяг інформації постійно зростає, особливого значення набуває медіаграмотність, яка є обов'язковим складником читацької грамотності. Медіаграмотність передбачає здатність критично оцінювати інформацію, отриману з різних джерел, зокрема і з цифрових медіа. Це включає вміння відрізняти достовірну інформацію від фейків, а також розуміння того, як медіа впливають на наше сприйняття світу.

За результатами міжнародного дослідження PISA-2022 лише 59% українських 15-річних підлітків досягли базового рівня читацької грамотності. У середньому українські учні відстають у читанні від учнів країн ОЕСР приблизно на два з половиною роки навчання за стандартами PISA. Загалом найбільше падіння результатів у циклі PISA-2022 відзначене саме в галузі читання. І цей феномен потребує додаткового вивчення з огляду на складні обставини, у яких наше учнівство змушене навчатися впродовж останніх років [1; 4; 5].

Читацьку грамотність у PISA визначають як здатність учнівства розуміти, використовувати, оцінювати й осмислювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати знання й читацький потенціал, а також готовність брати активну участь у житті суспільства. Тестування із читання передбачає перевірку таких когнітивних умінь, як встановлення причинно-наслідкових зв'язків на основі одного чи кількох письмових джерел, уміння виокремлювати головне, розрізняти інформацію з різних типів текстів (художні, медіатексти, інструкції, графіки тощо). Для оцінювання читацької грамотності враховується взаємодія трьох джерел: читача – його мотивації, здібностей і попередніх знань; тексту – його формату, складності, кількості текстів у дослідженні; завдання – тих вимог, що мотивують учня зацікавитися текстом (читач розуміє, скільки часу йому потрібно на текст, наскільки глибоко його потрібно розуміти для цього завдання). Тобто в дослідженні PISA визначають не лише вміння учнів прочитати текст, а і їхні когнітивні здібності, мотивацію до читання, досвід у ньому [1; 4; 5]. Що стосується мотивації українських здобувачів освіти, то Андреас Шляйхер, директор директорату освіти і навчок Організації економічного співробітництва та розвитку упевнений, що високий відсоток відчуття належності до школи українських підлітків свідчить про те, що українські вчителі віддані своїй справі. Вони не тільки підтримують процес навчання учнів, але також перекивають їхні емоційні потреби через війну. Він зустрічався з українськими освітянами та був вражений тим, із якою пристрасстю ті ставляться до своєї роботи: «Вони бажають через освіту створити кращий світ, і це відображається на учнях. А за даними PISA, українські учні – одні з найбільш мотивованих».

Результати міжнародного дослідження PISA засвідчують необхідність постійного вдосконалення підходів до розвитку читацької грамотності. Аналіз досвіду різних країн дозволяє виявити ефективні стратегії та практики, які можуть бути адаптовані до національної системи освіти України.

На основі проведеного аналізу розроблено практичні рекомендації для розвитку читацької грамотності здобувачів закладів загальної середньої освіти у контексті провідних навичок сучасного й майбутнього. Для ефективного розвитку читацької грамотності необхідно застосовувати комплексний підхід, що складається з різноманітних стратегій і методів. Варто диференціювати використання цих технологій для всіх «вершин трикутника Нової української школи» – учителів, батьків і дітей. Ці рекомендації спрямовані на створення сприятливих умов для формування та розвитку цієї компетенції, а також на використання ефективних методів та технологій.

Зважаючи на те, що текстоцентричний підхід – це провідний підхід НУШ, зазначимо, що головним питанням для освітян сьогодні є те, як зробити читання не примусом, обов'язком, а задоволенням? Відповідь у руках педагогів, які можуть показати дітям, що книга – це не лише текст, а цілий світ можливостей.

Практичні рекомендації для педагогів

Читання у XXI столітті зазнало суттєвих змін: сучасні діти зростають в епоху цифрових технологій, у них знижена тривалість концентрації уваги (довгі тексти здаються нудними, їх не дочитують або й не починають читати), діти звикають до візуальної інформації, тож складні описи у книжках вони не сприймають.

Короткі відео, стрічки соціальних мереж, інтерактивні платформи формують інший стиль сприйняття тексту, який суттєво відрізняється від традиційного читання книг: практично всі види текстів сучасні здобувачі освіти читають методом швидкого скролінгу так, як заголовки й новини. Але саме в цих умовах читацька грамотність набуває критичної значущості, тому що саме завдяки усвідомленому читанню інформацію глибоко осмислюють, аналізують і використовують у житті, а не просто читають по діагоналі, переглядають.

Складно переоцінити роль педагога у формуванні читацької грамотності: сучасний учитель

не просто навчає читати, а й допомагає учням усвідомлювати вартість тексту. Зробити процес читання ефективним і цікавим можливо, якщо використовувати інтерактивні методи навчання, зокрема дебати, рольові ігри, творчі завдання; поєднувати традиційне читання й опрацювання творів красного письменства із сучасними технологіями (аудіокниги, інтерактивні платформи, неймережі, ШІ тощо); залучати емоційний чинник (пов'язувати тексти з життєвим досвідом дітей).

Програмою з української літератури передбачено проведення читацького практикуму із метою ґрунтовного осмислення того, що твори художньої літератури – це єдність насолоди й пізнання, спосіб самореалізації особистості. Наскрізна рубрика «Читацький практикум», як зазначено в програмі, покликана розкрити учневі «секрети художньої творчості», сприяти виробленню умінь прочитання текстів, що належать до різних естетичних систем та різних жанрів, спрямована на формування практичних навичок усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стильових формах, оволодіння уміннями вираження думок про прочитане в усній і письмовій формі [7].

Ефективне формування читацької грамотності вимагає застосування різноманітних методів і технологій, що відповідають потребам сучасного учня. Одним із ключових підходів є проєктна робота, яка дозволяє учням активно досліджувати теми, аналізувати різні джерела та представляти результати своїх досліджень. Проєктна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, навичок аналізу та синтезу інформації, а також уміння працювати в команді. Упровадження в навчально-виховний процес проєктної діяльності сприяє активному дослідженню та аналізу інформації. Проєкти можуть бути короткотермінові й тривалі (занурення): «Словник родинної пам'яті», «Моя словотворча лабораторія», перевтілення (внутрішній монолог, наприклад, від імені порогу хати Марусі Чурай чи від імені печі в хаті Кайдашів), яке може за умови зацікавленості в процесі роботи перерости в проєкт-дослідження, у захід «Дивна річ – у хаті піч».

Критичне читання є ще одним важливим методом, що передбачає активне осмислення тексту, виявлення авторської позиції, аналіз аргументів та оцінку достовірності джерел. Цей

метод дозволяє здобувачам закладів загальної середньої освіти розвивати навички аналізу та оцінки інформації, що є необхідним для критичного мислення.

Прогнозоване читання можна реалізувати за допомогою допису у соціальну мережу про прочитану книжку, твір, про «свого» сучасного героя.

«Я редактор». «Вікіпедію редагуй – читацьку грамотність формуй!»

Творче використання «хмарки слів»: наприклад, за «хмарками слів» відновити текст хоку Мацуо Басьо; за «хмаркою слів» упізнати персонажа.

Літературні логічні рівняння

Клоуз-тести. Специфіка цього тесту відкритої форми полягає у тому, що потрібно відновити у зв'язному тексті пропущені слова за рахунок контексту. Клоуз-тест допомагає формувати важливі компетенції, такі як комунікативне та контекстне мислення.

Читання з розумінням (Я, ТЕКСТ, СВІТ). ТЕКСТ ДЛЯ СЕБЕ: особисті зв'язки, які читач встановлює між текстом і власним досвідом / життям; ТЕКСТ ДЛЯ ТЕКСТУ: як текст пов'язаний з іншим знайомим текстом. «У цього персонажа та ж проблема, про яку я читав в оповіданні минулого року»; ТЕКСТ ДЛЯ СВІТУ – найширші зв'язки, які читач залучає в ситуацію читання завдяки власній картині світу. Це зв'язки тексту зі світом та уроками природознавства, суспільних наук.

У цифрову епоху особливого значення набуває використання цифрових ресурсів для розвитку читацької грамотності. Інтерактивні вправи, онлайн-платформи та цифрові бібліотеки надають учням доступ до різноманітних текстів і ресурсів, що сприяє розвитку їхніх навичок читання та аналізу. Використання цифрових інструментів також дозволяє зробити процес навчання більш інтерактивним і захопливим. Сьогодні читання конкурує з цифровими медіа, але залишається основою інтелектуального розвитку. Якщо раніше читання було єдиним джерелом знань, то тепер воно є інструментом для роботи зі знаннями.

Інтеграція цифрових ресурсів та інтерактивних вправ у навчальний процес («Вивчаю – не чекаю». <https://primary.org.ua/>).

Роль педагога в розвитку читацької грамотності є надзвичайно важливою. Педагог

виступає не лише як передавач знань, а насамперед як фасилітатор, який створює сприятливі умови для розвитку читацької грамотності, обговорення, аналізу та інтерпретації текстів, допомагає учням розвивати навички критичного мислення, а також сприяє формуванню їхньої читацької культури, створюючи для дітей сприятливе середовище й ситуації успіху.

Для результативного та комфортного навчання доцільно використати рефлексії, криголами, асоціативні карти, інтерактивні передбачення, візуалізації, меми, кросенси, комікси, рольові ігри, дебати, інтерв'ю, метод занурення (інтерактивні екскурсії, театралізація), метод учительських анотацій прочитаних книг (реклама), вікторини, інтерактивні квести, творчі завдання, словесне малювання, графічне ілюстрування, творчий переказ, читання за ролями, перевтілення (внутрішній монолог речі, предмета побуту), нанесення фону на записану в зошит поезію.

Для формування медіаграмотності в учнів через роботу з текстами ефективними технологіями є використання цифрових інструментів для викладання. Це, зокрема, такі інструменти: кахут, квіз – інтерактивні вікторини; падлет, ментіметр – спільна робота з текстами та ідеями; льорнінгап, вордвел – вправи для закріплення матеріалу; канва, презі – візуалізація інформації; фактчекінг; інтеграція медіаосвіти до викладання мовно-літературної галузі; уміння читати й інтерпретувати таблиці, графіки; створення блогів, відео, презентацій, медіатекстів; робота з аудіокнигами та записами; перегляд тематичних відеороликів і фільмів, допис у соцмережі про прочитану книжку, твір, створення буктрейлерів творів красного письменства, заохочення учнів (стікери-мотиватори для уроків літератури, грамоти, медалі, квиток на перерву, звільнення від домашнього завдання / самостійної роботи, додатковий бал на контрольній, допомога учителя, дзвінок / допомога друга).

Також можна скористатися рекомендаціями з інтеграції медіаосвіти до викладання мовно-літературної галузі від американських медіапедагогів Сінді Шейбе, Фейз Рогоу [2]. Наприклад, дайте ознайомитися в різних форматах один і той самий аудіовізуальний меседж різними групами учнів (тільки відео, відео й аудіо, тільки аудіо, тільки друкований текст), порівнюючи

враження і тлумачення меседжів, а потім обговоріть і обдумайте впливовість кожного з форматів. Для цього експерименту особливо добре годяться музичні відео, бо в них є слова, музика та візуальні елементи, а зміст відеоряду часто відрізняється від тексту пісні.

Така сама ідея може бути використана, коли учні створюють свої власні меседжі: вірш можна написати на аркуші паперу з ілюстраціями, прочитати його як звукозапис з музичним супроводом, а також подати його як озвучення до відео з образами, що рухаються або ні. Учні можуть обговорити враження, що їх справляють різні формати, оцінити ефективність кожного з них і вирішити, який краще підходить для їхньої аудиторії та мети [2, с. 185].

Практичні рекомендації для батьків

Сучасне покоління батьків і вчителів серйозно непокоїться: діти майже не читають книжок. Проблема з читанням справді існує, але за результатами опитування компанії Research & Branding Group не читають і дорослі: близько 57% дорослих жителів України не читають книжок. До читання заохочують дитину спільні з батьками походи в книгарню, де дитина обирає собі книжку для читання, сімейні читання вголос, поєднання читання та гри.

Щоб популяризувати українську книгу, Український інститут книги запустив проєкт, який має на меті змінити шкільний стереотип дітей про письменників як про «давно почилих людей». Проєкт «Живі письменники» містить методичні рекомендації й матеріали не лише для вчителів, а й для батьків.

Щоб мотивувати дітей, батьки мають дозволити їм обирати, що читати, використовувати книги як старт для обговорення важливих тем і проблем; зважаючи на особливості сучасної молоді, обов'язково доповнювати текстове читання візуальними й відеоматеріалами. Отже, з огляду на вищесказане доречним буде заохочення дітей до читання з раннього віку. Читання перед сном. Домашнє читання. Читання разом. Створення ілюстрацій. Вибір «своїх» книги (похід у книгарню): для дітей 6–17 років найулюбленішими є книги, які вони обрали самостійно. Відвідування книжкових ярмарків, фестивалів разом із дітьми. Живе спілкування з письменниками. Літературна реклама від батьків. Обговорення прочитаних книг, коміксів, статей тощо. Порівняння книг і фільмів /

мультфільмів, знятих за цими книгами. Трекер корисної звички щоденного читання. Читацький щоденник. Виготовлення разом із дітьми оригінальних варіантів читацького щоденника (лепбука).

Спільне разом із батьками й учителями використання цифрових ресурсів для навчання та розвитку: «Вивчаю – не чекаю» (<https://primary.org.ua/>).

Безкоштовний генератор казок для дітей: <https://kazka.fun/>.

Контроль за тим, які джерела інформації використовують діти. Стоп-фейк.

Практичні рекомендації для учнів

Активне читання з метою розуміння та аналізу тексту. Метод «Читацький клуб» (обговорення книг). Одна книга, прочитана повністю. Створення й розв'язання літературних логічних рівнянь. Метод сторителінгу (створення власних історій на основі текстів).

Використання критичного мислення для оцінки інформації. Метод ПОПН-формула: П – позиція; О – обґрунтування; П – приклад; Н – наслідок. Метод критичного читання (аналіз тексту, «шість капелюхів мислення»). Інтерв'ю з письменником / письменницею. «Передбачення за анотацією». «Запитання до автора / героя» («Крісло автора / героя»).

Розвитку навичок медіаграмотності сприяє прослуховування аудіокниг і записів голосу письменника, використання цифрових інструментів для навчання та саморозвитку. Безкоштовний генератор казок для дітей: <https://kazka.fun/>. Створення ребусів, піктограм за допомогою онлайн-ресурсів: http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator. Генератор емоджі-текстів: <https://www.emoji.com>. Інструменти та промпти для генерації літературних персонажів; створення ілюстрацій і текстів різних жанрів за допомогою нейромереж штучного інтелекту; «оживлення» портретів письменників; аналіз художніх творів із нейромережами (інтелект-карти, часолінії, кольорограми, летеринг, меми, дошки настрою, мелодії тощо).

Створення сприятливого середовища для обговорення та аналізу текстів. Відвідування бібліотеки. Дружба з бібліотекаркою. Креативна версія читацького щоденника: комікси, меми, ребуси, піктограми, апікації, символи твору тощо. Нетрадиційний формат (лепбуки):

щоденники-бургери, щоденники-піци, щоденники-тарілки. Інтерес до «живого письменника / письменниці», нашого сучасника / сучасниці. Зустрічі – реальні й віддалені – із «живими письменниками». Уроки позакласного читання. Інсценізація. Виставка «Моя словотворча лабораторія».

Поєднання традиційних і сучасних методів і прийомів дає найкращий результат у формуванні й розвитку читацької грамотності здобувачів закладів загальної середньої освіти у контексті провідних навичок сучасного й майбутнього. Використання цифрових технологій підвищує мотивацію сучасних учнів. Практичне застосування навичок – це ключ до успішного навчання.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що розвиток читацької грамотності є ключовим чинником успішної адаптації особистості до вимог сучасного й майбутнього. Інвестиції в розвиток цієї компетенції є інвестиціями в майбутнє суспільства загалом і кожного громадянина зокрема, оскільки вони сприяють формуванню креативних і комунікабельних фахівців, здатних розв'язувати різноманітні проблеми (професійні й особисті), критично мислити, ефективно функціонувати в інформаційному суспільстві. Міжнародні дослідження, такі як PISA, підкреслюють необхідність постійного вдосконалення підходів до розвитку читацької грамотності. Аналіз досвіду різних країн дозволяє виявити ефективні стратегії та практики, які можуть бути адаптовані до національної системи освіти України.

Отже, з огляду на вагомість формування й розвитку читацької компетентності в Україні реалізують Стратегію розвитку читання на період до 2032 року – «Читання як життєва стратегія», що визначає мету, цілі й завдання держави у цій царині, а також очікувані результати. Ми виокремили й конкретизували завдання освітньої галузі щодо реалізації Стратегії [1]. Читацька грамотність – це не просто навичка, це основа для розвитку ключових компетенцій майбутнього, яка допомагає критично мислити, творити та взаємодіяти, адаптуватися до змін і приймати виважені рішення. За умови такого симбіозу саме така комбінація призведе до економічного успіху, індивідуального добробуту й соціальної рівноваги в суспільстві.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі складатимуться з розробки та апробації інноваційних методик розвитку читацької грамотності, а також дослідження впливу цифрових технологій на формування цієї компетенції. Актуальним вбачаємо й висвітлення проблеми – розвиток навички усвідомленого читання в умовах війни РФ з Україною. Про це йдеться і в Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», реалізація якої є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України, оскільки вона виконує завдання розвитку української культури та людського потенціалу нації, що є основою збереження української державності та ідентичності, національної консолідації, модернізації, сталого розвитку суспільства і кожного його члена.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. *Українська мова і література в школі*. 2020. № 4. С. 2–14. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf.
2. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність : підручник для вчителів / перекл. з англ. С. Дьома ; за заг. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2017. 319 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/184-188.pdf>.
3. Навички майбутнього: що потрібно буде вміти, аби мати гарну роботу в 2025 році. 2020. URL: <https://nus.org.ua/2020/10/26/navychky-majbutnogo-shho-potribno-bude-vmity-aby-maty-garnu-robotu-v-2025-rotsi/>.
4. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / Г. Бичко, Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горюх та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.
5. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022>.
6. Читання як життєва стратегія : Стратегія розвитку читання на період до 2032 року. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-p#Text>.

7. Читацька грамотність як складова навчання упродовж життя / В.П. Архипова, Т.Г. Пахомова, Г.І. Савицька, С.І. Січка, В.А. Юрчак. Черкаси, 2020. 98 с. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/671/Посібник%20Читацька%20грамотність.pdf>

REFERENCES:

1. Bondarenko, N. V. (2020). Formuvannya chy`tac`koyi gramotnosti uchniv u konteksti standartiv PISA: metody`chni rekomendaciyi [Formation of students' reading literacy in the context of PISA-2018 standards: methodological recommendations]. *Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 4, 2–14. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf. [in Ukrainian].
2. Mediahramotnist: Pidruchnyk dlia vchyteliv (2017). [Media Literacy: A Textbook for Teachers]. Sindi Sheibe, Feiz Rohou/ Perekl. z anhl. S. Doma; za zahal. red. V. F. Ivanova, O. V. Volosheniuk. K.: Tsentr Vilnoi Presy, Akademiia Ukrainskoi Presy, 2017. 319 s. Retrieved from: <https://www.aup.com.ua/uploads/184-188.pdf> [in Ukrainian].
3. Navychky maibutnoho: shcho potribno bude vmity, aby maty harnu robotu v 2025 rotsi (2020) [Skills of the future: what you will need to know to have a good job in 2025]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/2020/10/26/navychky-majbutnogo-shho-potribno-bude-vmity-aby-maty-garnu-robotu-v-2025-rotsi/> [in Ukrainian].
4. Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022 (2023) [National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2022] / kol. avt. : H. Bychko (osn. avtor), T. Vakulenko, T. Lisova, M. Mazorchuk, V. Tereshchenko, S. Rakov, V. Horokh ta in. ; za red. V. Tereshchenka ta I. Klymenko; Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. Kyiv, 2023. 395 s. [in Ukrainian].
5. Rezultaty mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022 (2020) [Results of the international study of the quality of education PISA-2022] Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022> [in Ukrainian].
6. Stratehiia rozvytku chytannia na period do 2032 roku “Chytannia yak zhyttieva stratehiia”. (2023) [Reading Development Strategy for the period up to 2032 “Reading as a Life Strategy”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-r#Text> [in Ukrainian].
7. Chytatska hramotnist yak skladova navchannia uprodovzh zhyttia [Reading Literacy as a Component of Lifelong Learning] / [Arkypova V.P., Pakhomova T.H., Savytska H.I., Sichkar S.I., Yurchak V.A.]. Cherkasy, 2020. 98 s. Retrieved from: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/671/Посібник%20Читацька%20грамотність.pdf> [in Ukrainian].